

Summary

The archaeological excavation, conducted by Archaia Brno in connection with the construction of the ‘Starý pivovar Residence’ at 2 Kollárova Street (Královo Pole cadastral area, Brno-City District), yielded evidence of a farmstead dating from the second half of the 17th century to the 20th century (Fig. 5–7).

Václav Kolařík, Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město)

Ul. Houbařská, parc. č. 5108/1, 5133, 5134.

Středohradištní období (RS3), mladohradištní období (RS4), vrcholný středověk – novověk. Sídliště, cesta. Vertikální řez. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i.

Lokalizace: S-JTSK: -591710, -1159444

V roce 2023 pokračoval záchranný archeologický výzkum při výstavbě rodinných domů na ulici Houbařská v Brně-Líšni, který byl započat již v roce 2020. Výzkum byl rozdělen na několik etap v závislosti na průběhu zemních prací – v dubnu byla vyhloubena základová jáma pro několik rodinných domů ve střední části staveniště, v létě byly hloubeny inženýrské sítě v ulici Střelnice, v průběhu podzimu a zimy byly vykopány základové pasy pro zbylé rodinné domy a obvodový plot ve východní části plochy při ulici Střelnice.

V průběhu zemních prací se kromě nálezů laténského stáří (Zubalík 2024) podařilo odhalit také středověké situace. Zjištěné raně středověké nálezy se koncentrovaly především ve východní části plochy, výjimkou byl pouze relikt dna jedné pece, která se nacházela u východního okraje střední části plochy. Pec o průměru cca 1 m měla dno vyložené akumulací kameny (obr. 8). Druhá pec, nejistého stáří, byla odkryta ve výkopu základového pasu pro rodinný dům. Mezi ostatními objekty jsou zastoupeny především zásobní jámy. Většinu objektů je možno datovat do středohradištního období, jedna jáma by mohla být mladohradištní. Tyto situace doplňují objekty (zásobní jámy, a především objekt kovárny), které byly v průběhu této stavby zaznamenány v letech 2020 a 2021 (Zubalík 2021; 2022).

Ve střední části plochy byl dokumentován protáhlý objekt, který by snad mohl být pozůstatkem středověkého či novověkého úvozu.

Obr. 8. Brno-Líšeň, ulice Houbařská. Dno středohradištní pece s akumulací kameny. Foto J. Zubalík.

Fig. 8. Brno-Líšeň, Houbařská Street. Bottom of a Middle Hillfort kiln with stones. Photo by J. Zubalík.

Literatura

Zubalík, J. 2021: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město).

Přehled výzkumů 62(2), 192–192.

Zubalík, J. 2022: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město).

Přehled výzkumů 63(2), 129.

Zubalík, J. 2024: Brno (k. ú. Líšeň, okr. Brno-město).

Přehled výzkumů 65(1), 223.

Summary

In 2023, a rescue archaeological excavation continued in Houbařská Street (Líšeň cadastral area, Brno-City District), uncovering part of a Middle to Late Hillfort settlement, as well as a section of a medieval or modern-period hollow way (Fig. 8).

Jiří Zubalík

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Besední, Česká, Skrytá, Veselá, parc. č. 575/1, 592, 593/1, 593/2, 610.

Středověk, novověk. Město. Jiná evidence. Záchranný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno, z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1955625N, 16.6059544E

V roce 2023 bylo ukončeno zpracování výsledků záchranného archeologického výzkumu, který byl realizován v souvislosti se stavbou „Brno, Besední, Veselá II – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú.

Obr. 9. Brno, ulice Besední a Veselá. Žlutě je vyznačena plocha staveniště, šedě dokumentované sondy. Autor Archaia Brno z. ú.

Fig. 9. Brno, Besední and Veselá streets. The construction site is marked in yellow, with the excavated trenches highlighted in grey. Author Archaia Brno.

Obr. 10. Brno, ulice Besední a Veselá. Sonda S9. Relikty středověké zástavby. Pohled od západu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 10. Brno, Besední and Veselá streets. Trench S9. Remains of medieval structures. View from the west. Photo by Archaia Brno.

Obr. 11. Brno, ulice Besední a Veselá. Sonda S12. Relikty tzv. Staroměstských kasáren. Pohled od západu. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 11. Brno, Besední and Veselá streets. Trench S12. Remains of the Staroměstská kasárna (Old Town Barracks). Photo by Archaia Brno.

(akce č. A75/2021), terénní část výzkumu se uskutečnila v období 25. 10. 2021 až 7. 9. 2022. Stavební práce spojené s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu se dotkly poměrně rozsáhlého prostoru v severozápadním koutě historického jádra, rekonstruovány byly úseky na ulici Besední a v severní části ulice Veselá (obr. 9).

Archeologický výzkum ověřil podmínky ve skladbě geologického podloží od jeho svrchní partie, tvořené holocenním půdním horizontem – ornici, po úroveň, kterou zastupoval terciérní jíl – tégl. Této problematice se však výzkum věnoval spíše okrajově. Systematicky byly sledovány pouze úrovně povrchu podloží za účelem rekonstrukce původního georeliéfu předmětného území v době založení města ve 13. století. V prostoru ulice Besední a jižní partie dotčené části ulice Veselá překrýval sprašové podloží sediment, který odpovídá půdnímu horizontu, má však odlišný charakter a parametry. Jeho výrazná mocnost by mohla svědčit o tom, že jde o výplň terénní deprese v povrchu sprašového podloží. Stejný sediment byl přítomen také v západní partii staveniště Janáčkova kulturního centra mezi ulicemi Besední a Veselá a v prostoru křižovatky ulic Besední a Solniční a Komenského náměstí.

Zásadní byl přínos archeologického výzkumu pro poznání historie daného území od počátků města do současnosti. Ve středověku se velká část sledovaného prostoru stala součástí vnitřního města, které bylo vymezeno pásem opevnění. Jeho dva základní prvky tvořila hradba a hradební příkop. Jejich relikty byly zachyceny během výzkumu. Na základě dokumentované situace

lze prohlásit, že příkop byl v počátečním období nezděný, minimálně nebylo realizováno vyzdění kontreskarpny. Její konstrukce je mladší, ale spadá ještě do středověké éry. Při hloubení příkopu byla zemina vršena po obou jeho stranách. Na budoucím parkánu vytvořila násep (val), svahovaný směrem k městu, na jehož úpatí pak byla vybudována hradební zeď. Při vnější straně se hmota vytěženého materiálu podílela na zvětšení hloubky příkopu (obr. 10–12).

Podél vnitřního líce hradby probíhala okružní komunikace. Mezi ní a Zadní Veselou ulicí pak byla rozměřena jednotlivá městiště. Jejich nejstarší zástavba byla dřevohliněná. Výzkum prokázal, že ještě (asi poměrně brzy) ve středověku ji doplňovala a postupně nahrazovala zděná architektura. Možná již na sklonku středověké éry a v novověku docházelo k přestavbám domů. Další velké úpravy lze přisoudit 19. století. Podstatným zásahem do urbanismu bylo v 18. století vybudování tzv. Staroměstských a posléze Novoměstských kasáren. V závěru 19. století dochází k asanaci historické zástavby, která je završena ve 40. letech 20. století, kdy byly domy vážně poškozeny při leteckém bombardování na konci druhé světové války. Historická uliční síť v této oblasti a velké části zástavby definitivně zanikly v poválečných letech (Kuča 2000, 72, 127; Müller et al. 2005, 93).

Předmětný výzkum určitým způsobem završil výsledky starších a také současně s ním probíhajících archeologických akcí. Společné vyhodnocení všech získaných informací a jejich konfrontace s výpovědí archivních pramenů přispěje ke komplexní rekonstrukci historicko-topografického vývoje dotčeného území (Zůbek 2023).

Obr. 12. Brno, ulice Besední. Vyzdění kontreskarpy příkopu v ražbě. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 12. Brno, Besední Street. Masonry of the ditch counterscarp. Photo by Archaia Brno.

Literatura

Kuča, K. 2000: *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic.*

Praha, Brno: Baset.

Müller, Z., Flodrová, M., Budík, M., Schildberger, V. 2005: *Bomby nad Brnem.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně.

Zůbek, A. 2023: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Besední, Veselá II – rekonstrukce kanalizace a vodovodu“.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. MTX202400089 [cit. 2024-10-12]. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. Dostupné také z: Digitální archiv Archeologické mapy České republiky <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-TX-202400089>.

Summary

The archaeological excavation conducted by Archaia Brno in Besední, Česká, Skrytá, and Veselá streets (Město Brno cadastral area, Brno-City District) was part of the ‘Brno, Besední, Veselá II – Reconstruction of Sewage and Water Supply’ project (Fig. 9). This excavation has greatly enhanced our understanding of the area’s history from its early development to the present day. In the medieval period, much of the studied area became part of the inner town, enclosed by a fortification comprising a defensive wall and a ditch. Relics of these structures were uncovered during the fieldwork. A road ran along the inner side of the wall, with individual town plots laid out between this road and Zadní Veselá Street. The earliest buildings in this area were constructed of wood and clay. The excavation revealed that, as early as the medieval period, these were supplemented and eventually replaced by masonry structures (Fig. 10–12).

Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Město Brno, okr. Brno-město)

Ul. Lazaretní č. p. 2, parc. č. 1155/1.

Středověk, novověk. Klášter. Jiná evidence. Záchraný výzkum. Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.2031228N, 16.6304231E

Archeologický výzkum byl realizován v souvislosti se stavbou „VN Brno rekonstrukce inženýrských sítí podzemních na Rajském dvoře“. Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A63/2023), terénní část výzkumu se uskutečnila v září až prosinci 2023 (obr. 13).

Dnešní Vojenská nemocnice se nachází v objektech někdejšího premonstrátského kláštera. Ten byl založen na počátku 13. století a zrušen v roce 1784 (ke klášteru např. Hurt 1969; Čihalík et al. 2004; Foltýn a kol. 2005, 233–239; Merta 2013).

Archeologický výzkum přinesl důležité poznatky o stavu archeologických terénů a charakteru přítomných objektů souvisejících s vývojem klášterního areálu. Bylo možné identifikovat povrch terénu, na němž začal být počátkem 13. století budován premonstrátský klášter. Odpovídá niveletám, které byly jako stavební úroveň kláštera určeny ve třech sondách při kostele Nanebevzetí Panny Marie v průběhu výzkumu v roce 2003 (Merta 2013, 111). Stejnou úroveň bylo možné označit také na drobném profilu dokumentovaném v roce 2020 ve výkopu kanalizace asi 10 m od průčelí kostela (Zůbek 2021). V dotčeném prostoru klášterního nádvoří se nachází v hloubce 2,4 m. Během středověku došlo k navýšení terénu přibližně o 0,9 m, v novověku o dalších 0,7 m a závěrečné zvýšení o 0,8 m spadá do 19.–20. století.

V období středověku a raného novověku byl prostor součástí hospodářského zázemí kláštera. Ze středověku se podařilo identifikovat reliktů blíže neurčené stavby dřevohlinité konstrukce a patrně segment zahloubeného výrobního objektu využívajícího ve výrobním procesu oheň (pec?). Z raného novověku pocházela poměrně rozsáhlá zděná stavba. Pravděpodobně ji lze ztotožnit s jednou z budov, která je zachycena na obraze H. B. Beyera a H. J. Zeisera z poloviny 17. století (uložen v Muzeu města Brna, inv. č. 2284). Dokumentovány byly ještě reliktů dalších tří zděných objektů, které však nebyly blíže určeny. Nároží zachycené v jihozápadní části nádvoří mohlo svým charakterem odpovídat ještě středověku, dataci by však musela ověřit náležitě provedená exkavace. Zřejmě při novověké opravě severního křídla konventu zanikly další dvě konstrukce, jež mohly náležet jednomu objektu, který byl přistavěn k obvodové stěně původní budovy. Jejich charakter byl novověký.

V novověku se stal prostor nádvořím nově budované prelatury. V centrální části byl dokumentován blíže neurčený objekt, pravděpodobně by mohlo jít o vodní prvek – cisternu. V daných místech je na kresbě F. B. Wernera z roku 1752 (uložena v archivu Národního památkového ústavu v Praze) zachycen drobný nadzemní objekt. S opravami klášterních budov a novostavbami souvisejí tři zachycené jámy na hašení vápna, dokumentováno bylo několik dalších jam neznámé funkce.

Výkop v severním rohu rajského dvora zjistil přítomnost blíže neurčeného středověkého zdiva, pravděpodobně jej lze spojit s objektem studniční kaple. Předpokládáme-li, že byla napojena na severní křídlo ambitu, potom dokumentované středověké souvrství souvisí s jejím interiérem. Druhou nejstarší uloženinou je možné považovat za jeho prvotní dláždění. K vybavení interiéru by náležel blíže neurčený objekt reprezentovaný segmentem zdiva, snad by mohlo jít o příslušnou studnu. Po destrukci kaple byl terén navýšen o 0,9 m a došlo k přestavbě konventu (Zůbek 2024).